

†KIRKESAL I VARDE HOSPITAL

Varde hospital er oprettet 1520 af borgeren Marquard Nielsen, der 1525 blev begravet i S. Nikolaj kirke (se s. 948).¹ Stiftelsen har siden o. 1600 haft til huse i Vestergade (tidl. Hospitalsgade). Den nuværende bygning er opført 1824 af bygmester Mikkel Stobberup. Hospitalet, der 1599 havde 11 lemmer, bestod 1708 af et teglhængt salshus på 12 fag samt lade, stald og tørvehus. Som det var skik i sådanne institutioner (jfr. s. 819f.) holdtes gudstjenesterne i en kombineret sygestue/kirkosal. 1642 læste en pebling fra latinskolen (se s. 872) op af Jesper Brochmands huspostil. 1668 tilbød byens to præster sammen med rektoren og høreren ved latinskolen skiftevis hver søndag »at forsyne lemmerne med prædiken og gudstjeneste«.² Men efter nogen tid prædikede dog kun høreren – mod et mindre vederlag – hver fjortende dag og fik herved lejlighed til at øve sig på prædikestolen. Efter skolens nedlæggelse 1745 blev det overladt degnen at holde andagt. Hospitalet havde en fast stol i S. Jacobi kirke (se s. 912). — To eksemplarer af Brochmands huspostil er nævnt i inventarierne 1642 og 1708.²

En †*prædikestol*, fra 1500'rne?, blev nedtaget 1795.¹ Den nævnes 1754,³ da provst W. Fabricius meddeler, at der på hospitalets prædikestol findes to *våbener*: 1) »tre røde roser i blått« (Lange-Munk) og 2) »tre strømme i guld« og herover en stjerne (Juel). De to våbener refererer formodentlig til enten Kjeld Juel og hustru Karen Lange, døde henholdsvis 1536 og o. 1556 og begravet i S. Jacobi kirkes kor (se s. 933), eller deres søn Iver Juel og hustru Mette Munk, døde henholdsvis 1556 og 1589.

* *Fattigbøsse* (fig. 1-3), kaldet »Bryllupsbøssen«, o. 1600, af messing, cylindrisk, 15 cm høj, tv. 9 cm, med hvælvet låg, fæstnet med

hængsel og tre overfaldslukker, hvoraf kun det midterste er oprindeligt. Låget har (sekundært gennembrudt) møntsprække, og øverst en øsken med ring til ophængning. Bøssen er helt dækket med graveret udsmykning og tyskdanske versalindskrifter. På siden fire scener af historien om den rige mand og Lazarus ledsaget af skriftbånd og omkranset af bladværk med frugter og store fugle. Sidens udsmykning indrammes foroven og forneden af omløbende, moraliserende indskrifter; lignende findes på låget, og under bunden er graveret en laurbærkrans omkring et skaktavlmønster.

Scenerne og indskrifterne på de vedføjede skriftbånd, der tilsammen udgør et vers, er følgende: 1) Lazarus sidder med tiggerskål, to hunde slikker hans sår. »Lasarvs mit Gsver im Hvnger stirbt« (Lazarus med bylder dør i sult).

2) Lazarus blandt engle i Abrahams skød, en skybræmme indrammer scenen. »Im Glaben in Gedvlt Gots Reich irwirbt« (i tro og tålmod erhverver han Guds rige). 3) Den rige mand sidder til bords. »Der Reich in Pracht vnd Wollvst lebt« (den rige lever i pragt og vellyst).

4) Den rige mand i helvedes flammer. »Mit Leib vndt Sel zvr Helen svebet« (og svæver med legeme og sjæl til helvede). Langs den øvre kant: »Hvo som stoper sine ørne for de fatiges raab hand skal och robe och icke bønhör/som vand vdlvscker (udslukker) end brendes ild saa vd lesrer almisse sønden Sirack cp: 4«. Langs sidens nedre kant: »Ack meniske sønd icke thi ewig hed er lang och vd helvede er ingen igen komelse/ gif gerne so virstv empfa-hen vnd hellige deine sielle den ven dv dot bist, hastv avs(gezere)« (giv gerne, så skal du få og hellige din sjæl, thi når du er død, har du spist op). På låget: »Dv skalt icke tage (Herren thi)n

Fig. 1-2. *Fattigbøsse, »Bryllupsbøssen«, o. 1600 (s. 964), med graverede scener af fortællingen om den rige mand og Lazarus. Nu i Varde Museum. NE fot. 1979. — *Armenbüchse*, um 1600.

Gvds nafn f(orfenge)lig ti here(n) wil icke/ lade hanom vere vstrafit, som misbrvger hans (nafn)«.

Dele af lågets indskrift er ødelagt af penge-slidsen og de to sekundære lukker. Ordene er her, ligesom den umiddelbart uforståelige forkortelse »avs«, suppleret efter tilsvarende fattigbøsser, der synes at have været fremstillet i en serie af næsten identiske eksemplarer. En af disse fattigbøsser, nu i privateje, er dateret 1605.⁴

»Bryllupsbøssen« omtales tidligst 1825, da den var tilgået S. Jacobi kirke.⁵ Den var siden i sognepræstens varetægt, og blev endnu o. 1920 sendt rundt ved brylluper for at gæsterne kunne give en skærv til hospitalslemmerne.⁶ Fattigbøssen er 1979 overgået til Varde Museum (inv. nr. V 12380).

NOTER

¹ Carl Lindberg Nielsen: *Varde Bys Historie*, 1942, s. 261-72, og samme: *Varde Hospital i ÅrbRibe 1939*, s. 61-77.

² LA Vib. Ribe bispearkiv. *Varde hospital 1599-1779* (C 4.127).

³ KglBibl. Håndskriftsaml. Langebeks ekscerpter, 4°, nr. 48.

⁴ Afbildet i Gorm Benzons udgave af Sigurd Erixon: *Gammelt Messing*, 1966, s. 93. En tredje, i Møntergården i Odense, er publiceret af Finn Grandt-Nielsen: *Lav og Lavsting i Odense*, Odense 1969, s. 33, mens en fjerde, der 1910 var i privateje i Haderslev, kendes gennem fotografier og en indb. af Hugo Matthiessen i NM2. — Jævnfør også Tage E. Christiansen: *Det Københavnske Guldsmeda-laugts Bøsse*, i *Historiske Meddelelser om Københav*, 1965, s. 7f.

⁵ LA Vib. *Varde kirkeinspektion. Kirkebygninger 1728-1927* (C 629.16).

⁶ Lindberg Nielsen (jfr. note 1), s. 226f.